

DE KRAMP TE LIJF

Meditatie ds. Gerard Rinsma Zondag 6 augustus 2017

schriftlezing: Matteüs 14:13-21

Gemeente van Onze Heer Jezus Christus

Het verhaal van de vermenigvuldiging van de vijf broden en twee vissen hebben de evangelisten zo belangrijk gevonden, dat ze het alle vier hebben opgeschreven;¹ en sommige zoals Matteüs en Markus vertellen het zelf twee keer.² Het is een verhaal, dat tot de verbeelding gesproken heeft; waarin mensen iets van de kern van de boodschap, van de zending, van de missie. Jezus van Nazareth, die bijzondere man, hebben gezien, ervaren. En het wordt door zoveel Markus als Matteüs ook aange-

¹ Matteüs 14:17 vv

Ze antwoordden hem: 'We hebben hier niets, alleen vijf broden en twee vissen.' En nadat hij de mensen opdracht had gegeven op het gras te gaan zitten, nam hij de vijf broden en de twee vissen, keek omhoog naar de hemel, sprak het zegengebed uit en brak de broden; hij gaf ze aan de leerlingen, en de leerlingen gaven ze door aan de mensen.

Marcus 6:38 Toen zei hij: 'Hoeveel broden hebben jullie bij je? Ga eens kijken.' En nadat ze waren gaan kijken wat ze bij zich hadden, zeiden ze: 'Vijf, en twee vissen.' Hij nam de vijf broden en de twee vissen, keek omhoog naar de hemel, sprak het zegengebed uit, brak de broden en gaf ze aan zijn leerlingen om ze aan de menigte uit te delen; ook de twee vissen verdeelde hij onder allen die er waren.

Lucas 9:13 Maar hij zei tegen hen: 'Geven jullie hun te eten.' Ze zeiden: 'We hebben maar vijf broden en twee vissen. Moeten wij dan eten gaan kopen voor al die mensen?' Jezus nam de vijf broden en de twee vissen, keek omhoog naar de hemel en sprak er het zegengebed over uit. Daarna brak hij het brood en gaf het met de vissen aan zijn leerlingen om aan de menigte uit te delen. Daarna ging Jezus naar de overkant van het Meer van Galilea (ook wel het Meer van Tiberias genoemd). Een grote menigte mensen volgde hem, omdat ze gezien hadden welke wondertekens hij bij zieken deed. Jezus ging de berg op, en ging daar met zijn leerlingen zitten. 4Het was kort voor het Joodse pesachfeest.

Johannes 6: 5T Toen Jezus om zich heen keek en zag dat die menigte naar hem toe kwam, vroeg hij aan Filippus: 'Waar kunnen we brood kopen om deze mensen te eten te geven?' Hij vroeg dat om Filippus op de proef te stellen, want zelf wist hij al wat hij zou gaan doen. Filippus antwoordde: 'Zelfs tweehonderd denarie zou niet voldoende zijn om iedereen een klein stukje brood te geven.' Een van de leerlingen, Andreas, de broer van Simon Petrus, zei: Er is hier wel een jongen met vijf gerstebroden en twee vissen – maar wat hebben we daaraan voor zo veel mensen?' Jezus zei: 'Laat iedereen gaan zitten.' Er was daar veel gras, en ze gingen zitten; er waren ongeveer vijfduizend mannen. Jezus nam de broden, sprak het dankgebed uit en verdeelde het brood onder de mensen die er zaten. Hij gaf hun ook vis, zo veel als ze wilden. Toen iedereen volop gegeten had zei hij tegen zijn leerlingen: 'Verzamel nu de overgebleven stukken brood, zodat er niets verloren gaat.' Dat deden ze en ze vulden twaalf manden met wat overgebleven was van de vijf gerstebroden die men had gegeten. Toen de mensen het wonderteken dat hij gedaan had zagen, zeiden ze: 'Hij moet wel de profeet zijn die in de wereld zou komen.' Jezus begreep dat ze hem wilden dwingen om mee te gaan en hem dan tot koning zouden uitroepen. Daarom trok hij zich terug op de berg, alleen.

² En de tweede keer in het buitenland

Matteüs 15: 32 vv Nadat Jezus zijn leerlingen bij zich had geroepen, zei hij: 'Ik heb medelijden met al die mensen, want ze zijn nu al drie dagen bij me en ze hebben niets meer te eten. En hen met een lege maag naar huis sturen wil ik niet, want dan zouden ze onderweg bezwijken.' De leerlingen antwoordden: 'Maar waar halen we in deze verlatenheid genoeg brood vandaan om al die mensen te voeden?' Jezus vroeg hun: 'Hoeveel broden hebben jullie?' Ze zeiden: 'Zeven, en wat visjes.' Hij gaf de mensen opdracht op de grond te gaan zitten. Toen nam hij de zeven broden en de vissen, sprak het dankgebed uit, brak de broden en deelde ze uit aan de leerlingen, en de leerlingen gaven ze aan de mensen. Iedereen at en werd verzadigd, en toen ze de stukken brood die over waren ophaalden, hadden ze zeven manden vol. Er hadden ongeveer vierduizend man gegeten, vrouwen en kinderen niet meegeteld. Nadat hij de mensen had weggestuurd, stapte hij in de boot en voer naar de omgeving van Magadan.

Marcus 8:6 Hij zei tegen de mensen dat ze op de grond moesten gaan zitten; hij nam de zeven broden, sprak het dankgebed uit, brak de broden en gaf ze aan de leerlingen om ze aan de mensen uit te delen, en dat deden ze.

voerd als vorm van didactisch onderricht. Hoe noemen we dat? Aanschouwelijk onderwijs. Via Jezus zal Matteüs het zijn toehoorders nog eens goed inprenten dat altijd voldoende brood moeten meenemen. Want als in hoofdstuk 16 de leerlingen naar de overkant varen – dus weer terug naar Galilea - en ze potverdikkieme opnieuw vergeten hebben om brood mee te nemen, dan waarschuwt Jezus hen: ‘Wees terdege op je hoede voor de zuurdesem van de farizeeën en de sadduceeën,’ En als ze dat niet begrijpen, dat Jezus dat symbolisch bedoelt, en er al door blijven emmeren dat ze geen brood hadden meegenomen, dan horen we Jezus bijna cynisch opmerken: *‘Kleingelovigen, waarom bespreken jullie met elkaar dat je geen brood bij je hebt? Begrijpen jullie het dan nog niet, en herinneren jullie je ook de vijf broden voor de vijfduizend niet, en hoeveel manden jullie weer ophaalden? En ook niet de zeven broden voor de vierduizend en hoeveel manden jullie toen weer ophaalden? Hoe is het mogelijk dat jullie niet begrijpen dat ik het niet over brood had? Wees op je hoede voor de zuurdesem van de farizeeën en de sadduceeën!’*³

Pas dan dringt de boodschap tot ze door dat ze het wonder van vermenigvuldiging van de broden als het ware symbolisch moet opvatten. Dat het niet alleen om vermenigvuldiging van brood en vissen gaat, maar om het geestelijk voedsel. Want zo vertelt Matteüs: toen begrepen ze dat hij niet bedoelde dat ze op hun hoede moesten zijn voor de zuurdesem in het brood, maar voor het onderricht van de farizeeën en de sadduceeën.

Dus het wonder van de vermenigvuldiging van de vijf broden - en twee vissen - de wonderbare spijziging - en later nog eens van de zeven broden en wat visjes, is dus een illustratie van het onderricht, het onderwijs, boodschap van Jezus. Dat als het ware haaks staat van farizeeën en Sadduceeën, de gezaghebbende theologen van zijn tijd.

En het grappige is – dat merkte ik vorige week ook weer - dat de strekking ervan ook voor een kind makkelijk te begrijpen is. Ik had een appel meegenomen; eigenlijk bedoeld voor ander verhaal. Maar ik vroeg het meisje of ze ook op vakantie zou gaan. ‘Ja zeker’, zei ze maar we moeten wel lang in de auto zitten. ‘Tien uur.’ ‘En met hoeveel zit je dan in de auto?’, vroeg ik. ‘Met z’n vijven.’ ‘En als je nou een appel hebt, wat moet je dan doen?’ Ze hoefde niet lang na te denken: in vijf stukken ver-

³ Matteüs 16:5-12

delen. 'Ja', zei ik, 'en nu zitten we met meer dan 100 mensen de kerk, als die ook allemaal een stukje van die appel willen?' 'Ja', zei ze, 'dat worden wel kleine stukjes.'

De hele kerk lachte een beetje ongelovig. En ikzelf concentreerde me weer op schriftlezing en de preek, totdat het meisje samen met de kindernevendienst terug in de kerk kwam. Met drie borden vol met stukjes appel, waarvan er inderdaad na afloop ook nog overbleef. 'Ja, zei het meisje, 'als je deelt, wat je hebt, is er genoeg voor iedereen.' Maar zo gemakkelijk als het te begrijpen is, zo weerbarstig is het om het te realiseren. Want je hebt er als het ware een innerlijke beweging voor nodig. Tenminste, ik heb er een innerlijke beweging voor nodig. Van jongs af aan krijgen we geleerd dat we onderscheid moeten maken tussen mijn en dijn. En dat we het niet zomaar van de ander mogen afpakken. Maar als die ander iets heeft, wat jij ook graag wilt hebben. Of dat die ander iets heeft, wat anderen graag zouden willen hebben.

Weet u: ik las een interview met een hersenonderzoeker, directeur van een neuromarketing-onderzoeksbureau. Hij vertelt wat hij doet; mensen in de hersenscanner schuiven om te zien wat ze gaan kopen. Want, zegt hij, "wat mensen van reclame vinden, zegt niet zoveel over de effectiviteit ervan. Maar als je kijkt op welke knoppen zo'n reclame drukt in het brein, kun je dat veel beter voorspellen. En hij vertelt, legt uit: Mensen die een beetje angstig zijn, kun je bijvoorbeeld makkelijker verzekeringen aansmeren. Of de postcodeloterij, dat is ook fear marketing. Dat de burens wel winnen en jij niet. Of Booking.com, dan staat er 'vier mensen kijken naar deze kamer'. Als je die drie dingen combineert, angst, hebzucht, kuddegedrag, ben je binnen no time wereldmarktleider in het verkopen van hotels. Ik vind het leuk om daarnaar te kijken. Hoe mensen zijn om te duwen."⁴

Maar dat is precies, wat Jezus hier doorbreekt. De combinatie van angst, hebzucht en kuddegedrag. Die er bijna altijd toe leiden dat mensen in een kramp schieten. Bij de leerlingen is er een begin van paniek te constateren, als ze Jezus adviseren om de mensen weg te sturen, zodat ze

⁴ NRC 30 juni 2017 Hester van Santen Carola Houtekamer

<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/06/30/ik-wantrouw-goede-mensen-mee-eens-die-deugen-niet-11368761-a1565106> 'Ik wantrouw goede mensen.' 'Mee eens, die deugen niet'

In hun werk houden hersenonderzoeker Victor Lamme en Sander van de Pavert van LuckyTV mensen op grote afstand. Ook elkaar benaderen ze met enige reserve, al zit er overlap in hun wereldbeeld. 'Angst. Hebzucht. Kuddegedrag. Dat vind ik leuk, dingen zo plat mogelijk slaan.'

naar de dorpen kunnen gaan om eten voor zichzelf te kopen.⁵ Niet voor een ander, niet voor elkaar, maar ieder voor zich zelf. Precies zoals wij doen, voor sluitingstijd nog snel even naar de supermarkt, waar we dan met een karretje achter elkaar ieder voor zich bij de kassa staan.

Maar Jezus had in dit evangelie al eens eerder opgemerkt: *maak je geen zorgen over jezelf en over wat je zult eten of drinken, noch over je lichaam en over wat je zult aantrekken. Is het leven niet meer dan voedsel en het lichaam niet meer dan kleding? Kijk naar de vogels in de lucht: ze zaaien niet en oogsten niet en vullen geen voorraadschuren, het is jullie hemelse Vader die ze voedt. Zijn jullie niet meer waard dan zij? Vraag je dus niet bezorgd af: "Wat zullen we eten?" of: "Wat zullen we drinken?" of: "Waarmee zullen we ons kleden?" – dat zijn allemaal dingen die de heidenen najagen. Jullie hemelse Vader weet wel dat jullie dat alles nodig hebben. Zoek liever eerst het koninkrijk van God en zijn gerechtigheid, dan zullen al die andere dingen je erbij gegeven worden.*⁶

Maar nu hier aan de oever van het meer, met zo veel mensen, komt het er op aan. Of Jezus zijn eigen woorden waar zal kunnen maken. In elk geval gaat Jezus niet mee in het denken van de leerlingen; hij negeert hun advies. 'Ze hoeven niet weg.' Om er aan toe te voegen: 'geven jullie hun maar te eten.' Waardoor de leerlingen bezorgd vragen: waarvan dan? 'We hebben hier niets, alleen vijf broden en twee vissen.'

⁵ K.W. Niebuhr. Grundinformation Neues Testament, pg. 85-86 Was die äußere Situation betrifft, so war die Mattäische Gemeinde — wie die meisten frühchristlichen Gemeinden — eine bedrängte Gemeinde. Sie wurde zum einen von ihrer — paganen Umwelt abgelehnt und bedrückt, wobei weniger das behördliche Vorgehen gegen Christen (vgl. 10,17f) als vielmehr die gesellschaftliche Diskriminierung und Ablehnung im Vordergrund steht". Daneben war es aber auch die jüdische Mitwelt, die mit der definitiven Ausgrenzung auf die Christen reagierte. Diese Ausgrenzung der Christen hatte wesentlich mit dem fundamentalen inneren Umbruch zu tun, der sich um diese Zeit im Judentum vollzog und alle Lebensbereiche umgriff. Bezeichnenderweise kommt der Evangelist mehrmals über seine Vorlagen hinaus darauf zu sprechen; so spricht er vom Auspeitschen in den Synagogen und der Denunziation vor den heidnischen Lokalerichten. Dies verstärkte einerseits die äußere Bedrängnis, weil die christlichen Gemeinden dadurch jenes Schutzes verloren gingen, den die jüdische Glaubensgemeinschaft von der Versammlungsfreiheit bis hin zur Dispensierung vom - Kaiserkult hatte. Von solchen äußeren Bedrängnissen abgesehen, hatte dies aber auch auf die innere Situation der Gemeinde des Mattäus unmittelbare Rückwirkungen, die - wie der Vergleich des Mattäusevangeliums mit anderen Schriften zeigt - wie kaum eine andere uns bekannte frühchristliche Gemeinde aus jüdischen Wurzeln lebte. Der Bruch zwischen der Gemeinde des Mattäus und dem pharisäisch geprägten Judentum war zwar schon vollzogen, er lag aber sicher erst relativ kurz zurück. Das vollzogene — Schisma nötigte die Gemeinden bzw. ihre geistigen Führer zur Begründung einer eigenen Identität, die diesen Bruch theologisch verarbeitete - im Gegenüber zu einem Judentum, das sich zunehmend als einheitliche Größe präsentierte. Zudem kam die christliche Gemeinde durch die Aufnahme von Heiden und den Verzicht auf deren Beschneidung unter zusätzlichen Rechtfertigungsdruck. Daher musste die Legitimation der christlichen Gemeinde von neuem und umfassender als bisher begründet werden

⁶ Mattheus 6:25-34

De leerlingen schieten letterlijk in de kramp. Zoals dat meestal altijd gebeurt, als mensen in paniek raken. Dan zijn we niet meer in staat om creatief, inventief te worden. Dan valt ons brein terug op oude gedragspatronen. Dan neemt ons instinct het over. Als het om het naakte zelfbehoud, als het om het pure overleven gaat. 'Erst kommt das Fressen, dann die Moral', verkondigde Bertolt Brecht ten tijde van de Weimar-Republiek.⁷

Want hoe ontstaat kramp? Heel simpel: door gebrek aan zuurstof, waardoor de spieren niet genoeg energie krijgen. Daardoor krijg je hoofdpijn in een benauwde ruimte; daardoor krijg je spierkramp, als je hoog in de bergen klimt. Nou, nog eens een paar voorbeelden.

Maar het bijzondere van Jezus is, dat hij niet meegaat in die kramp. Dat hij ontspannen blijft en niet bezorgd. En dat hij de leerlingen leert om uit de kramp te komen, te blijven. Om als het ware te ontkrampen.⁸ Door te vertrouwen op het vertrouwen. Jezus gaat ons, zijn leerlingen voor in vertrouwen. En vertrouwen is als zuurstof; waar het ontbreekt, ontstaat kramp. En waar het wordt gegeven, geschonken, daar ontstaan nieuwe mogelijkheden, onverwachte gebeurtenissen, ontmoetingen.⁹ alsof er als het ware een kettingreactie ontstaat. Want wat voor de leerlingen niets is: vijf broden en twee vissen, is voor Jezus het begin. Iemand moet ze hebben afgestaan. Iemand moet gedacht hebben: ook al is het weinig, laat ik delen wat ik heb. En als Jezus het brood aanneemt, dan is het met dankbaarheid voor het geschonken vertrouwen. En als Jezus het zegengebed uitspreekt: 'Gezegend bent U, Eeuwige onze G-d, Koning van de wereld, die brood voortbrengt uit de aarde', dan klinkt daarin diezelfde dankbaarheid voor de trouw van God.

⁷ "Erst kommt das Fressen, und dann kommt die Moral." Bron: Kurt Weill en Bertolt Brecht, Die Dreigroschenoper, 1928.

⁸ http://www.pgwaalwijk.nl/kansenvoordekerk2015/Veel_kerken_kampen_met_krimp. En krimp geeft kramp. Hoe kunnen we de kerk behouden? En hoe behouden we de jeugd? En hun ouders? Kerken kunnen soms amper het hoofd boven water houden, of zijn noodgedwongen erg druk om de kerk draaiende te houden, en het gebouw overeind.

⁹ Tegelijkertijd zien we in ons land hoopvolle nieuwe initiatieven ontstaan. Pioniersplekken, en gemeenten die missionair actief zijn. Zij starten niet bij de krimp, maar bij kansen. Ze werpen een nieuw licht op wat de kerk kan betekenen. Eigenlijk is het een oud licht: waar ging het in de eerste gemeente ook al weer om? En wat stond de eerste leerlingen voor ogen met hun beweging? Dat sluit ook aan bij de honger en het verlangen in de bestaande kerken om 'weer gewoon' kerk te zijn, terug naar de kern.

En daarmee maakt Jezus van deze vijf broden en twee vissen een joodse maaltijd, die herinnert aan het manna in de woestijn.¹⁰ Ook toen werd het volk op de proef gesteld of het voldoende vertrouwen had.

Nu breekt Jezus het brood en hij geeft het aan zijn leerlingen. En anders dan op internet, waar je anoniem zonder gezicht blijft, zal hij ze hebben aangekeken. Op welke manier?

Misschien met een glimlach: een glimlach die aanstekelijk werkt. Een glimlach die bij de ander een glimlach op het gezicht tovert. Een glimlach, die ontkramp, uit de kramp haalt, ontspant.

Dat is het bijzondere van menselijk contact: een glimlach roept vaak een andere glimlach op. Een glimlach is een teken van vertrouwen, dat je de ander schenkt in de hoop dat die glimlach beantwoord wordt. Zoals clowns ons kunnen doen ontspannen, om onszelf kunnen doen lachen. Omdat ze ons een lachspiegel voorhouden.

Nee, Jezus was geen clown, maar verkondigde wel een koninkrijk zonder kramp vanuit het vertrouwen. Want als de leerlingen het brood uitdelen, blijkt het opeens een zwaan-kleef-aan te worden. Komt er een kettingreactie op gang te brengen. Van niet meer ieder voor zich, maar delen met z'n allen. Meer dan genoeg, twaalf manden vol.

Misschien is dat het beste antwoord, wanneer wantrouwen ons van ons vertrouwen in elkaar dreigt te beroven; wanneer het zuur van het desem van farizeeën en sadduceeën de hele tent dreigt te verzuren, om

¹⁰ Exodus 16; 4De HEER zei tegen Mozes: 'Ik zal voor jullie brood uit de hemel laten regenen. De mensen moeten er dan elke dag op uit gaan om net zo veel te verzamelen als ze voor die dag nodig hebben. Daarmee stel ik hen op de proef: ik wil zien of ze zich aan mijn voorschriften houden. Op de zesde dag moeten ze tweemaal zo veel verzamelen en klaarmaken als op de andere dagen.' Hierop zeiden Mozes en Aäron tegen de Israëlieten: 'Vanavond nog zult u inzien dat de HEER zelf u uit Egypte heeft geleid, 7en morgen, in de ochtend, zult u de majesteit van de HEER zien. Hij heeft gehoord hoe u zich beklagt. Dat is tegen hem gericht, want wie zijn wij dat u zich bij ons zou beklagen?' Mozes vervolgde: 'Vanavond zal de HEER u vlees te eten geven, en morgenochtend zult u volop brood hebben, want de HEER heeft uw geklaag gehoord. Dat is immers tegen hem gericht en niet tegen ons – want wie zijn wij?'

Mozes zei tegen Aäron: 'Zeg tegen de hele gemeenschap van Israël: "Wend u tot de HEER, want hij heeft uw geklaag gehoord."' Zodra Aäron dit aan het volk had opgedragen en allen zich met het gezicht naar de woestijn hadden opgesteld, verscheen in een wolk de majesteit van de HEER. De HEER zei tegen Mozes: 'Ik heb gehoord hoe de Israëlieten zich beklagen. Zeg tegen hen: "Wanneer de avond valt zullen jullie vlees eten, en morgenochtend brood in overvloed. Dan zullen jullie inzien dat ik, de HEER, jullie God ben."'

Diezelfde avond kwamen er grote zwermen kwartels aangevlogen, die in het kamp neerstreken, en de volgende morgen lag er overal rond het kamp dauw. Toen de dauw opgetrokken was, bleek de woestijn bedekt met een fijn, schilferachtig laagje, alsof er rijp op de aarde lag. 'Wat is dat?' vroegen de Israëlieten elkaar toen ze het zagen; ze begrepen niet wat het was. Mozes zei tegen hen: 'Dat is het brood dat de HEER u te eten geeft. De HEER heeft bepaald dat ieder ervan kan verzamelen wat hij nodig heeft. Iedereen mag er één omer van nemen voor elke persoon die bij hem in de tent woont.' De Israëlieten deden dat. De een verzamelde veel, de ander weinig. Toen ze het namaten, hadden zij die veel verzameld hadden niet meer dan een omer, en zij die weinig verzameld hadden niet minder, terwijl toch iedereen zo veel had genomen als hij nodig had.

dan door vertrouwen een kettingreactie van vertrouwen op gang te brengen.

Door één bloem neer te leggen en te ontdekken hoeveel bloemen er daarna bijgelegd worden. Door één licht aan te steken en te ontdekken door hoeveel lichtjes het gevolgd wordt, door één brief te sturen en te ontdekken hoeveel brieven er daarna gepost worden. Door één hand te reiken, en te ontdekken hoe men elkaar de handen reikt. Door één glimlach te schenken en daarna te ontdekken hoeveel gezichten gaan stralen. Door één schuld te vergeven en daarna te ontdekken hoe dat voorbeeld gevolgd wordt. Door één zegen uit te spreken en daarna te ontdekken hoe men elkaar zegent. Door één brood te breken en daarna te ontdekken hoe allen daarvan eten, door één beker rond te laten gaan en te ontdekken hoe allen daardoor met elkaar verbonden worden. Door één mens te gedenken en daarna te ontdekken, dat Zijn geest in ons allen verder leeft. Amen.